

Congresul studentesc de la Târgu-Mureș din 1936 (II)*

ALINA DORINA FOKT
Biblioteca Județeană Mureș

Abstract

The Students' Congress from Târgu-Mureș in 1936

In the Mureș County, as well as in the entire Transylvania, the Iron Guard has found a particularly fertile ground for asserting, especially in the rural areas. And, for the years after 1945, this is explained mainly as a counterweight to the assertion of the Hungarian revisionism.

On September 21st, 1939, the Iron Guard has assassinated the Prime Minister of Romania, Armand Călinescu. The reprisals ordered by King Charles II were of an unexpected violence. Three legionnaires from each county were about to be executed and then exposed to serve as an example to the population. Those executed in the Mureș County were exposed in the 7 November District (the road leading to the hospital), a place where, at that time, was the city market. Although there were elements that manifested sympathies for the Iron Guard in the Mureș County, many of the legionnaires who were caught here were tortured, put under guard, beaten until blood, insulted, endured hunger, thirst, cold.

Keywords: *Iron Guard, Mureș County, Students' Congress, legionary movement, Security.*

Mișcarea legionară în ansamblul ei, pe structura ei națională, a fost și va fi un subiect amplu al istoriografiei românești și universale. Sacrificând generalului particularul și pierzând prin generalizări de suprafață, istoriografia românească despre legiune se consacră, în genere, numai faptelor mari.

* Prima parte a acestui studiu a fost publicată în *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie*, nr. VII, 2008, p. 307-320.

În Mureș, ca de altfel în întreaga Transilvanie, mișcarea legionară a găsit un teren propice de afirmare mai ales în lumea satului. Iar pentru anii de după 1945 acest fapt se explică mai ales ca un element de contrapondere față de afirmarea revizionismului maghiar.

Legionari mureșeni

Ion Tabarcea. S-a născut în 1905. A absolvit, în 1925, Școala Națională din Roman. Între 1933 și 1940 a fost învățător în Sângeorgiu de Mureș. A făcut parte din mișcarea legionară. La pierderea Ardealului de Nord în favoarea Ungariei horthyste, s-a refugiat cu familia la Dumbrăveni. A revenit în Sângeorgiu de Mureș în 1945, împreună cu soția sa. A fost numit director al școlii din Sângeorgiu de Mureș, până în 1949, când, datorită delațiunii unui coleg maghiar, Kylien Laszló, a fost mutat și apoi scos din învățământ. A lucrat pe șantier, a fost funcționar la o fabrică... A fost integrat în învățământ în 1960 și a continuat să lucreze în acest domeniu și după pensionare, dar în Moldova. A fost anchetat de securitate și, cu toate că nu a fost condamnat, a fost în permanență în atenția organelor de represiune, până la moarte, în anul 1989.

Matei Coriolan. S-a născut în 1905, fiind unul din cei șapte copii ai lui Partenie Matei, preot ortodox în Corunca. A absolvit Universitatea „Regele Ferdinand” din Cluj-Napoca și a fost profesor de matematică la Luduș. În 1939, în timpul represiunii carliste, s-a ascuns de autorități cu ajutorul lui Emil A. Dandea. După refugiul din 1940 a revenit la Târgu-Mureș. A fost arestat de autoritățile antonesciene în 1944 și eliberat în anul următor, în timpul guvernării Groza. A fost arestat din nou în 1946 și, fără a fi condamnat, a stat în închisoare aproape 20 de ani, fiind eliberat în 1964. Ulterior, s-a stabilit la București, unde a fost reintegrat în învățământ, fiind repus în toate drepturile. A decedat în 1992 și a fost incinerat. Până la moartea sa, a venit în fiecare an la Sângeorgiu de Mureș, la familia Tabarcea, cu care era rudă.

Dumitru Cormoș. S-a născut la 30 martie 1919, în Sântana de Mureș. A devenit membru al mișcării legionare în 1938 și a activat în Frățiile de Cruce. În septembrie 1939, a fost arestat pentru prima dată de către Siguranța Statului și a fost reținut timp de 3 luni sub acuzația de „*activitate subversivă împotriva statului.*” A luptat în al doilea război mondial, atât pe frontul de Est, cât și pe cel de Vest. A fost decorat cu

„Virtutea Militară” și „Coroana României cu Spade.” În noiembrie 1944, a fost demobilizat din armată, iar în anul 1948 a absolvit Facultatea de Istorie din Cluj-Napoca. Timp de câteva luni, din septembrie 1948 și până în martie 1949, a fost profesor de istorie la Aiud. Pe data de 3 martie 1949, a fost arestat, sub acuzația de „*uneltire împotriva statului*.” A fost anchetat de Securitatea din Alba Iulia, Cluj-Napoca, Târgu-Mureș. S-a aflat în detenție timp de 14 ani - din martie 1949 și până în martie 1963 - la închisorile din Aiud, Gherla, Jilava, Periprava. După eliberarea din închisoare nu a mai fost reintegrat în învățământ. Până în 1980, când s-a pensionat, a lucrat la Întreprinderea de Morărit și Panificație din Târgu-Mureș. În perioada 1963-1989, a fost urmărit permanent de Securitatea din Târgu-Mureș, fiind obligat să se prezinte periodic la sediul acesteia.¹

Nistor Man. S-a născut la data de 1 august 1929, în Șieuf, județul Maramureș. A suferit prima arestare pe data de 21 august 1948, sub acuzația de „*uneltire împotriva statului*.” S-a aflat în detenție până la data de 12 august 1955. A fost anchetat de Securitățile din Sibiu, Constanța, Oradea, Baia Mare, Sibiu și Cluj-Napoca. S-a aflat în detenție în închisorile de la Sighet, Cluj-Napoca, Văcărești, Jilava, Poarta-Albă, Peninsula, Galeș, Capul Midia, Năvodari, Oradea, Satu Mare, Baia Mare. În 1956 a dat examen de admitere la Facultatea de Filologie din Cluj-Napoca, a fost admis și ulterior exmatriculat pe motive politice (simpatizant al mișcării legionare). În anul următor, a dat din nou admitere, de data aceasta la Facultatea de Istorie din Cluj. A fost admis și din nou exmatriculat la scurt timp. În 1958, a dat examen de admitere la Facultatea de Teologie din Sibiu. A fost admis dar, după două luni de la începerea facultății, exmatriculat încă o dată și arestat, sub acuzația de „*uneltire împotriva statului*.” S-a aflat în detenție până pe data de 1 august 1964. După ieșirea din închisoare, a susținut examen de admitere la Facultatea de Filologie din Cluj-Napoca. A fost admis și a absolvit facultatea în anul 1969. În perioada 1964-1969, a fost urmărit permanent de Securitatea din Târgu-Mureș, fiind obligat să se prezinte periodic la sediul acesteia.²

¹ Dosarul d-lui Dumitru Cormoș de la CNSAS, copie obținută prin amabilitatea d-lui Nicolae Balint.

² Dosarul d-lui Nistor Man de la CNSAS, copie obținută prin amabilitatea d-lui Nicolae Balint

Pe data de 21 septembrie 1939, Garda de Fier îl asasinase pe primul ministru al României, Armand Călinescu. Represaliile ordonate de către Regele Carol al II-lea au fost de o violență neașteptată. Trei legionari din fiecare județ trebuiau să fie executați și apoi expuși la vedere de către autorități pentru a servi drept exemplu populației.

Cei executați în județul Mureș au fost expuși în cartierul 7 Noiembrie (pe drumul care duce spre spital), loc unde, pe vremea aceea, era piața orașului. Unul dintre cei căutați de autorități pentru a fi executat a fost și Ion Tabarcea, învățător în Sângeorgiu de Mureș. Printr-o fericită împrejurare, tânărul învățător de atunci a reușit să scape.³

Absolvent al Școlii Normale din Roman în anul 1925, Ion Tabarcea, un tânăr originar din Bucovina, a fost repartizat ca învățător în Ardeal. Era una din preocupările majore ale Ministerului Educației Naționale din Regatul României de a întări cu cadre didactice elementul românesc din provincie, dat fiind faptul că, până la momentul 1918, fostele cercuri conducătoare practicaseră o politică de maghiarizare forțată. În 1933, Tabarcea a ajuns cadru didactic în Sângeorgiu de Mureș. Era anul în care s-a căsătorit cu Aurora Tabarcea, unul din cei 7 copii ai preotului ortodox Partenie Matei, preot în Corunca. „Tata - a relatat Ion Tabarcea - *intra prin căsătorie într-o familie cât se poate de respectată. Bunicul Partenie Matei era un cunoscut militant pentru drepturile românilor din fostul Imperiu Austro-Ungar. Era prieten cu oameni influenți, spre exemplu cu doctorul Eugen Nicoară din Reghin sau cu Emil Dandea, fost primar în Târgu-Mureș, în perioada interbelică. Bunicul îl admira pe Corneliu Zelea Codreanu, așa cum au făcut, de altfel, toți copiii săi. Unul dintre ei, Coriolan Matei, frate al mamei mele, era la vremea aceea conducătorul Gărzii de Fier din județul Mureș. Așa a făcut tata cu Garda de Fier.*”⁴

„Tata - a declarat mai departe Ion Tabarcea - *a figurat și el pe lista Siguranței, pentru a fi împușcat drept represalii. A avut însă noroc. În Sângeorgiu de Mureș era șef de post un moldovean, pe nume Enache. Acesta, bun prieten cu tata, a avut grijă să-l anunțe cu puțin timp înainte de ce urmează să i se întâmple și l-a sfătuit să fugă și să se ascundă pentru o vreme,*

³ Nicolae Balint, *Legionari mureșeni executați public*, în *Ziarul de Mureș*, 12 iunie 2006, p. 3.

⁴ Relatare Ion Tabarcea.

până trece primejdia, însă mult mai târziu, lui tata avea să i se impute acest lucru. A fugit, bineînțeles, și s-a ascuns pentru un timp. Nu ne-a spus niciodată unde. Ascuns a fost și unchiul, Coriolan Matei. Enache a trebuit însă să execute ordinul. Și l-a executat. Trebuia să iasă numărul ordonat. Pe cine a împușcat în locul lui, unde și când anume, noi nu am știut niciodată, așa cum nici tata nu a știut.”⁵

După ce au fost executați, cadavrele celor trei au fost aduse și depuse pe serpentina dinspre spital. Cei ce treceau prin piață au putut să le vadă timp de o zi, expuse cu fața-n jos. Milă, dezgust, oroare? Care au fost sentimentele privitorilor, nu vom ști niciodată.⁶

Dumitru Cormoș a fost arestat de Siguranța din Târgu-Mureș în septembrie 1939, la scurt timp după ce primul ministru Armand Călinescu a fost asasinat de legionari. Măsura a fost ordonată de regele Carol al II-lea. „Am fost arestat prima dată în septembrie 1939 de către Siguranța statului român din Târgu-Mureș, la foarte scurt timp după ce a fost asasinat primul ministru Armand Călinescu. Am fost anchetat de subcomisarul Șandor. Împreună cu mine, au mai fost arestați încă 300 de tineri din Frățiile de Cruce, care funcționau la Școala Normală, Liceul „Alexandru Papiu Ilarian,” Liceul Comercial și în alte instituții din județ. Bătuți, schingiuiți și anchetați aproape noapte de noapte, am fost eliberați după 3 luni de zile. A fost ceva de groază. Pentru a da un exemplu, Siguranța a împușcat trei dintre noi. S-a întâmplat la ieșirea din Târgu-Mureș, înspre Sângeorgiu de Mureș. Nu mică mi-a fost mirarea ca, după 10 ani, arestat din nou sub același motiv - de data aceasta de Securitatea din Târgu-Mureș - să fiu anchetat de același Șandor, fostul subcomisar, devenit acum colonel. Mi s-au aplicat aceleași metode pe care le cunoșteam din '39. Nu se schimbase nimic... doar denumirea instituției.”⁷

A făcut războiul, a fost rănit și decorat de două ori. A urmat facultatea, dar venirea comuniștilor la putere l-a determinat să continue legăturile cu grupările legionare care luptau în munți. „Securitatea avea dosarul meu și a încercat să mă aresteze prima dată în 1948. Am aflat la timp datorită unui ofițer de Securitate, Constantinescu Vasile, un prieten din

⁵ *Ibidem.*

⁶ Nicolae Balint, *Legionari mureșeni...*, p. 3.

⁷ Relatare Dumitru Cormoș.

copilărie, care prin gestul lui și-a riscat nu numai poziția, dar poate chiar și viața. Am fugit prima dată la Cluj, unde am luat legătura cu grupul legionar condus de avocatul Călin. Apoi, pentru că la scurt timp grupul a căzut datorită unei trădări, am fugit cu logodnica mea, Medveșan Maria, la Ploiești, ca să mi se piardă urma, și, de acolo, la Aiud. Aici am fost unul din oamenii de legătură ai grupului de rezistență anticomunistă din munți, condus de maiorul Dabija. În același grup cu mine, teoretic unul de-ai noștri, era și maiorul de vânători de munte, Oniga Gheorghe. El m-a trădat. Din nefericire pentru el, în loc să fie recompensat de comuniști, a ajuns în închisoare. N-a suportat regimul de detenție. Poate l-au urmărit fantomele celor pe care i-a trădat. Până la urmă, pe când era în detenție la Canal, s-a sinucis, aruncându-se în gardul de sârmă ghimpată, care era electrificat.⁸

Dumitru Cormoș a fost anchetat de Securitatea din Alba Iulia, Cluj-Napoca și Târgu-Mureș. Dar, așa cum spune dânsul, cele mai cumplite și inimaginabile torturi le-a suferit la Târgu-Mureș. „Printre anchetatorii de care îmi aduc aminte se numără Simonis Emil, Buday Alexandru, Lothe Ștefan, Mihaly Gheorghe, Kovacs Ștefan etc. Eram anchetați de regulă noaptea. Se folosea un scaun conectat la curent electric, bătaia la tălpi și - cea mai groaznică metodă - bătaia la testicole, care ni se aplica de către o femeie gardian. Nu mai rețin cum o chema, dar avea o plăcere sadică să facă acest lucru. A urmat apoi regimul de penitenciar, unde, timp de șapte ani, nu am avut posibilitatea să comunic cu nimeni. Mama a murit în 1948, la trei luni după ce aflase că sunt căutat de Securitate. Nu mai credea că trăiesc. Mai târziu, neprimind nici o veste de la mine, tata a crezut și el că sunt mort și mi-a făcut parastas. Maria Medveșan, logodnica mea, după șapte ani a rupt și ea logodna și s-a măritat. Așteptase suficient, nu avea nici o speranță că aș mai putea fi în viață. Pe mulți din cei dragi i-am pierdut atunci.”⁹

La ieșirea din închisoare, Securitatea l-a luat la „lucru.” Din șase în șase luni, era chemat și i se propunea să devină informator. Ultima dată a fost chemat pe data de 7 decembrie 1989.

Un alt personaj care a trecut prin chinurile închisorilor, din cauza simpatiilor sale, a fost Nistor Man. Pentru el, închisoarea a fost a doua școală. În locurile prin care i-a fost dat să treacă în timpul detenției, a

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

întâlnit oameni de mare cuprindere morală și intelectuală: generalul Mociulschi, generalul Stavrat, generalul Iliescu, generalul Ciuperca, generalul Creangă, prof. univ. Zaharia, prof. univ. Mărginean, prof. univ. Iubu, diplomatul Puiu Teodorescu; o mică parte din ceea ce a fost elita românească interbelică, distrusă încetul cu încetul de comuniști. Ieșit din închisoare, în ciuda experiențelor îndurate anterior, când de fiecare dată după ce fusese admis la facultate a fost exmatriculat, Nistor Man a perseverat. A dat din nou examen, a fost admis și chiar i s-a permis să urmeze facultatea. Ochiul vigilent și brațul lung al Securității l-au ajuns peste tot, veghind la „eventualele devieri.” Așa cum avea să afle mai târziu din dosarul de la CNSAS, pe care a avut posibilitatea să-l vadă, era etichetat drept un „*element nesigur, cu manifestări dușmănoase la adresa partidului și statului comunist.*”¹⁰ Chiar și după ieșirea din închisoare, Nistor Man a suferit diverse persecuții și șicane. „*Am fost tot timpul marginalizat. Spre exemplu, în 1977, directorul de la Liceul „Alexandru Papiu Ilarian” a refuzat să-mi permită înscrierea la gradul didactic II, pe motiv că sunt fost pușcăriaș politic. N-am suportat și mi-am cerut transferul la Liceul „Gheorghe Șincai.” Am reușit totuși ca, în ciuda șicanelor de tot felul, să-mi iau toate gradele didactice. E drept că și lucrurile se mai schimbaseră între timp. Cu toate acestea, am rămas în atenția Securității. E drept însă că nici Securitatea nu era cea pe care o cunoscusem eu în anii '50.*”¹¹

Nistor Man a dorit foarte mult să-și vadă dosarul de urmărire, aflat la CNSAS. Din toate hârtiile cu referire la persoana sa, i s-a permis să le vadă doar pe cele care se refereau la perioada de până în 1969, anul în care a absolvit facultatea. „*Am reușit să identific 11 informatori care au dat note informative despre mine, în perioada studenției. Nu știu câți vor fi fost după ce m-am mutat la Târgu-Mureș, pentru că eu am rămas în atenția Securității până în 1989. Cei mai mulți dintre informatorii din studențimea mea sunt morți, dar mai sunt unii care trăiesc. Spre exemplu, unul dintre ei este în prezent un om prosper, director de editură în Cluj. Am ținut să-l întâlnesc și n-am avut ce să-i reproșez. Chiar i-am mulțumit că a fost sincer, iar în notele*

¹⁰ Dosarul d-lui Nistor Man de la CNSAS...

¹¹ Relatare Nistor Man.

*informativ pe care le dădea scria frumos despre mine... Dosarul m-a urmărit toată viața.*¹²

Întrebat ce s-a mai întâmplat după venirea sa la Târgu-Mureș, Nistor Man a declarat: „În anii '70 și cei care au urmat, regimul de supraveghere devenise acceptabil. E ca și cum ai avea o boală cât de cât suportabilă cu care te împaci și pe care o accepți, pentru că știi că nu are antidot. În Securitate erau acum băieți școliți, aveau maniere, erau politicoși, nu mai foloseau bătaia pentru intimidare, acum erau mult mai discreți, recurgeau doar la amenințări voalate. De mine se ocupa un căpitan pe nume Tancău, care avea grijă ca, din 6 în 6 luni, să mă cheme la Securitate. Ce fac, cu cine mă întâlnesc, ce discutăm... întrebări de formă, pentru că ei știau de fapt ce fac, cu cine mă întâlnesc și ce discutăm. Nu le scăpa nimic, pentru că aveau informatori peste tot, inclusiv în învățământ. În 1989, în luna noiembrie, am fost din nou chemat, de data aceasta de un căpitan, Șoptorean cred că-l chema. A fost ultima noastră întâlnire... Nu mai am niciun fel de resentimente față de nimeni. I-am iertat de mult timp, dar cu siguranță că nu-i voi putea uita vreodată. Nici istoria nu are dreptul să-i uite, altfel riscăm să o repetăm.”¹³

Rugat fiind să descrie ororile din închisori, Nistor Man a început să povestească: „fără nici o comunicare cu familia, fără asistență medicală, fără baie, fără fumat, fără încălzire iarna și, de cele mai multe ori, cu geamurile deschise drept pedeapsă... Între timp, mai venea căpitanul Moromete, comandantul închisorii, fost portar la Primăria Capitalei, până în 1946. Era însoțit uneori de Ivănică, plutonier major, brunet, mic, foarte energic și rău, mereu nervos. Amândoi înjurau continuu. Începând cu ora 11⁰⁰, deținuții, nu toți, dar cei mai mulți dintre ei, începeau să vorbească numai de mâncare. Discuțiile erau foarte dăunătoare. Stomacul măcina iluziile în gol. Cei optimiști sperau, dar pesimiștii îi criticau, spunând că totul este în zadar. La ora 12⁰⁰ venea hârdăul cu mâncare. Supă de arpacaș - uneori erau 25 de boabe - sau de fasole, 15 boabe. Foame cruntă... Aceste supe flămânde erau intens așteptate... La ora 10⁰⁰ seara era stingerea. Un bec - singurul pe care-l aveau cei 40-50 de deținuți din celulă, înghesuți de-a valma - nu se stingea niciodată. Tăcerea era desăvârșită. Ne întindeam pe scândura de brad, pe 40 de centimetri de persoană, cu gândul că a mai trecut o zi, frază repetată ani de

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

zile. Unii își numărau zilele de la arestare, a 500-a zi, a 600-a zi... Eram obosiți de foame, de frică, de îndoieli... somnul, așa chinuit cum era el, venea ca o scurtă izbăvire până a doua zi. Din nou foame, spaime și îndoieli. Mereu și mereu altele. Așa era viața noastră de zi cu zi în pușcăriile comuniste din România.”¹⁴

Cu toate că în zona Mureșului existau elemente legionare sau cu vădite simpatii legionare, rapoartele care se primeau la Biroul Siguranței din cadrul Chesturii de Poliție Târgu-Mureș erau laconice, inexacte sau pur și simplu superficiale. Acest lucru este și mai evident dacă avem în vedere notele raport de răspuns ale Birourile de Siguranță din teritoriu.

În toate închisorile din România, pe lângă legionarii bolnavi și internați sub pază în spitale, mulți alții erau torturați, bătuți până la sânge, insultați de temniceri, răbdând de foame, sete, frig, prin beciurile fără lumină ale polițiilor și jandarmeriilor, ținuti în bezna celulelor, pe la Tribunale și Parchete.

¹⁴ *Ibidem.*